

Sari Hammar

FT, projektipäällikkö
OSAKA-hanke
Maahanmuuttovirasto/vastaanottoyksikkö
sari.hammar@migri.fi

Kuka tulee Suomeen ja mitä hän osaa?

– OSAKA-hanke (AMIF) kehittämässä turvapaikanhakijoiden työ- ja opintotoimintaa sekä osaamisen kartoittamista

Avainsanat: turvapaikanhakijat, osaamisen kartoittaminen, työ- ja opintotoiminta, kotoutumisen edistäminen

Suomessa oleskelulupapäätöstä odottaa noin 11 000 turvapaikanhakijaa. Vastaanottoprosessin aikana heille järjestetään vastaanottokeskuksissa lakisääteistä työ- ja opintotoimintaa, mutta myös muita aktiviteetteja. Osa turvapaikanhakijoista osallistuu myös vastaanottokeskusten ulkopuoliseen toimintaan, kuten vapaaehtois- tai palkkatyöhön. On todettu, että tällä kentällä kaivataan yhteisiä sääntöjä, jotta työskentelyn lailliset reunaehdot tulevat huomioon otetuiksi.

Tietoa turvapaikanhakijoiden osaamisesta ja valmiuksista tarvitaan enemmän. Osaamistietoa voidaan hyödyntää, jotta voidaan järjestää eritaustaisille ja erilaisissa elämäntilanteissa oleville asiakkaille sopivia aktiviteetteja. Mielekäs toiminta tukee näin kokonaisvaltaista hyvinvointia ja ehkäisee turvattomuutta asuinympäristössä. Tieto osaamisesta ja valmiuksista edesauttaa myös esimerkiksi työntekijöiden ja työnantajien kohtaamista.

Osaamistiedon kartoittamisen ohella tulee sen dokumentointia parantaa ja yhtenäistää. Kun tieto on joustavasti sovellettavassa muodossa, on siitä hyöryä itse asiakkaille, mutta myös heidän kanssaan toimiville viranomaisille ja muille toimijoille. Osaamistiedon saaminen auttaa esimerkiksi kuntaan siirtyvien asiakkaiden kotouttamistoimien järjestämistä ja edistää siten heidän kotoutumistaan.

Maahanmuuttoviraston hallinnoimassa OSAKA-hankkeessa (AMIF) kehitetään vastaanottokeskusten työ- ja opintotoimintaa sekä osaa-

misen kartoittamista. Yhteistyötahona hankkeessa on työ- ja elinkeinoministeriö.

Taustaa

Suomen turvapaikanhakijoiden vastaanottojärjestelmässä on parhaillaan noin 11 000 henkilöä. Suuri osa heistä on tullut Suomeen vuosien 2015–2016 "suuren aallon" aikana, jolloin vireille tuli yhteensä noin 38 000 turvapaikkahakemusta. Uusia tulijoita on vähemmän: kuluvana vuonna vireille on tullut tähän mennessä (lokakuu 2018) noin 3 400 hakemusta, joista uusintahakemuksia on vajaa tuhat.

Osa Suomeen tulleista turvapaikanhakijoista saa oleskeluluvan ja siirtyy kuntalaisiksi ja kotouttamistoimien pariin. Osa jatkaa matkaansa Suomesta eteenpäin. Yhtäkaikki molempien ryhmien edustajat tarvitsevat mielekästä tekemistä päätöstä odottaessaan. Myös vastaanottoprosessin aikana tulee olla mahdollista edistää valmiuksia mennä elämässä eteenpäin.

Vastaanottokeskusten (koskee ns. odotusajan keskuksia) tulee vastaanottolain mukaan järjestää aktiivisuutta edistävää työ- ja opintotoimintaa, johon asiakkailta on veloitte myös osallistua. Tällä hetkellä tarjottavat aktiviteetit eivät aina kohtaa asiakkaiden tarpeita ja toiveita, eikä motivaatio osallistumiseen ole kovin hyvä. Toisaalta jotkut asiakkaat ovat löytäneet mielekästä tekemistä

vastaanottokeskusten ulkopuolelta: vapaaehtoistyötä tai palkkatyötä. Esille on tullut, että sekä asiakkaat, vastaanottokeskusten henkilökunta että työnantajat tarvitsevat ohjausta – ja muutenkin tällä kentällä tarvitaan yhteisiä sääntöjä – jotta keskusten ulkopuolisen työskentelyn lailliset reunaehdot tulevat huomioon otetuiksi.

Monet tahot ovat huomanneet, että tietoa turvapaikanhakijoiden osaamisesta ja toiveista kehittää valmiuksiaan tarvitaan lisää. Maahanmuuttovirasto toteuttaa parhaillaan OSAKA – turvapaikanhakijoiden työ- ja opintotoiminnan sekä osaamisen kartoittamisen kehittäminen -hanketta yhteistyötahonaan työ- ja elinkeinoministeriö. Näkökulma laajenee täten kotoutumisen edistämiseen, kun tietoa osaamisesta pyritään saamaan entistä joustavammin esimerkiksi te-toimistojen virkailijoiden käyttöön. Myös monet järjestöt, kuten Suomen Punainen Risti (SPR) ja Startup Refugees, ovat aktivoituneet turvapaikanhakijoiden osaamisen kartoittamisessa.

Miksi tietoa osaamisesta ja siihen liittyvistä toiveista tarvitaan?

Aloitussluvussa esitetyn tilastotiedon perusteella emme pysty päättelemään kovin paljon siitä, keitä henkilöt numeroiden takana ovat: mitä he osaavat ja mitä he toivovat oppivansa. Entä millainen heidän polkunsa voi olla vastaanotto-prosessin jälkeen – ja jo sen aikana.

Tiedämme, että tulijoita on ollut muun muassa Irakista, Venäjän federaatiosta, Somaliasta, Afganistanista, Iranista, Turkista, Syyriasta ja Eritreasta. Heidän ikänsä ja taustansa ammatteineen on toki turvapaikkaprosessin aikana selvitetty. Osaamisen entistä tarkempaa kartoittamista kuitenkin kaivataan. Aina jo kerätyt tiedot eivät nekään siirry joustavasti eteenpäin.

Tiedon saaminen osaamisesta on tärkeää, jotta voimme parhaalla mahdollisella tavalla suunnitella ja järjestää sopivia aktiviteetteja henkilöille, jotka odottavat päätöstään vastaanottojärjestelmän asiakkaina. Työ- ja opintotoiminnan tarkoituksena on tukea turvapaikanhakijoiden kokonaisvaltaista hyvinvointia. Useissa vastaanottokeskusten asiakkaille suunnatuissa kyselyissä on nousut esille tarve saada enemmän mielekästä tekemistä. Aktiivinen osallistuminen erilaiseen toimintaan tukee jaksamista ja edistää toimintakyvyn ylläpitämistä. Turhautuminen mielekkään tekemisen puutteessa puolestaan altistaa henkisellem huonovointisuudelle ja luo pohjaa turvattoman ilmapiirin syntymiselle.

Tällä hetkellä joissakin vastaanottokeskuksissa on jo kehitetty ja kokeiltu toimintaa,

joka on lähtenyt asiakkaiden omista ideoista ja kiinnostuksesta: tarjolla on kahvilatoimintaa, parturia, ompelupajaa ja niin edelleen. Monissa keskuksissa työtoiminta rajoittuu kuitenkin siivous- ja kunnossapitotehtäviin. Opintotoiminta sisältää suomen tai ruotsin kielen opetusta ja yhteiskuntatietoutta, jonka järjestäminen on vastaanottokeskuksissa toteutettu monella tavalla. On haastavaa löytää erilaisista taustoista tuleville ja erilaisissa elämäntilanteissa oleville asiakkaille kaikille sopivaa ja motivoivaa toimintaa. Se on kuitenkin sitä helpommin mahdollista mitä paremmat tiedot meillä on heidän osaamisestaan, valmiuksistaan, mahdollisuuksistaan ja kiinnostuksen kohteistaan.

Osaamistiedon saamisella on myös laajempi yhteiskunnallinen ulottuvuus. Monet, varsinkin isompien kaupunkien lähistöllä asuvat asiakkaat ovat löytäneet jo turvapaikkaprosessin aikana työpaikan vastaanottokeskuksen ulkopuolelta. Mutta yhä useammalle olisi joillain aloilla kysyntää. Tieto osaamisesta, kokemuksesta ja kiinnostuksesta auttaa yhdistämään työntekijöitä ja työvoimaa tarvitsevia yrityksiä.

Osa turvapaikanhakijoista saa oleskeluluvan ja siirtyy kuntalaisiksi. Tullessaan kotouttamistoimien piiriin he ovat olleet jo Suomessa vähintään puoli vuotta, käytännössä moni jo pidempään. Tänä aikana he ovat osallistuneet erilaisiin toimintoihin ja heidän osaamisensa ja valmiutensa ovat karttuneet enemmän tai vähemmän. Jollakin on työkokemusta palkkatyöstä ja joku on pysytellyt mieluummin vastaanottokeskuksessa omissa oloissaan. Yksi on oppinut kieltä hyvin ja toinen ei uskalla vielä puhua suomeksi/ruotsiksi montaa sanaa. Jollakin on selvä käsitys siitä, minne hän haluaa jatkossa suuntautua, ja joku ei pysty hahmottamaan mahdollisuuksiaan uudessa asuinympäristössään. Kaikki tämä on oleellista tietoa kotouttamistoimista vastaaville viranomaisille, ja muille kotoutumista edistäviä toimia tarjoaville tahoille. Siirtymä vastaanottovaiheesta kotoutumiseen on kaikkien kannalta järkevää tehdä mahdollisimman joustavaksi.

Miten osaamistietoa kerätään ja miten tieto dokumentoidaan?

Jo nyt tietoa turvapaikanhakijoiden osaamisesta kerätään monella tavalla. Turvapaikkapuhuttelussa kysytään koulutustaustaan ja ammattiin liittyviä tietoja ja vastaanottokeskuksissa tehtävissä alkuhaastatteluisissa käydään läpi taitoja ja valmiuksia. Joillakin kolmannen sektorin toimijoilla, lähinnä SPR:llä ja Startup Refugees -järjestöllä on omia osaamiskartoituksiaan, joita he ovat tehneet joi-

denkin vastaanottokeskusten asiakkaille yhteistyössä keskusten henkilöstön kanssa.

Suomessa on tällä hetkellä 43 aikuisten ja perheiden vastaanottokeskusta ja kuusi alaikäisyksikköä (lokakuussa 2018). Keskusten ylläpitäjinä on Maahanmuuttoviraston lisäksi SPR, kuntia sekä yksityisiä yrityksiä. Yhä suurempi osa turvapaikanhakijoista asuu muualla kuin laitospaikkakunnissa, kuten hajasijoituskeskusten asunnoissa ja yksityismajoituksessa. Se, mitä kaivataan, on osaamisen kartoittamisen yhdenmukaistaminen niin, että peruskartoitus tehdään samalla mallilla kaikille vastaanottojärjestelmän asiakkaille. Tämän lisäksi osaamistietoja on mahdollista täydentää, asiakkaan niin halutessa, yhteistyökumppaneiden tekeillä kartoituksilla.

Jos osaamisen kartoittaminen on tätä nykyä kirjavaa, niin on myös tietojen tallentaminen. Periaatteessa vastaanottokeskuksissa tiedot osaamisesta kirjataan Maahanmuuttoviraston ylläpitämään sähköiseen vastaanoton UMAREK-asiakasrekisteriin. Käytännössä tämän järjestelmän käyttö on vielä vaihtelevaa ja eri ylläpitäjätahoilla on lisäksi käytössään erillisiä järjestelmiä. Yhteistyökumppanijärjestöillä on myös omat tapansa ja kanavansa osaamistietojen tallentamiseen.

Tietojen keräämisen systematisoinnin ohella myös niiden tallentamisessa tarvitaan siis yhdenmukaistamista. Näin saatua tietoa on mahdollista myös jakaa entistä tehokkaammin, esimerkiksi silloin, kun asiakas muuttaa vastaanottokeskuksesta toiseen tai siirtyy oleskeluluvan saatuaan kuntalaiseksi.

Kuka osaamistiedoista hyötyy?

OSAKA-hankkeen ensisijaisena kohderyhmänä ovat turvapaikanhakijat. On tärkeää, että

he itse ovat mukana työ- ja opintotoimintaa kehittämässä, mutta myös hyötymässä oman osaamisensa kartoittamisesta. Tavoitteena onkin, että asiakkaat saavat itselleen osaamistiedot CV:n tai portfolion muodossa. Tieto turvapaikanhakijataustaisten asiakkaiden henkilökohtaisesta osaamisesta ja heidän valmiuksistaan hyödyttävät luonnollisesti kotouttamistoimia toteuttavia viranomaisia, mutta myös kaikkia muita toimijoita, jotka näitä asiakkaita kohtaavat.

Voisi ajatella, että suuremmassa mittakaavassa monia tahoja – kuten kuntia, koulutusorganisaatioita ja työelämätoimijoita – kiinnostaisi myös se yksittäisiin henkilöihin kohdistamaton ”big data”, jota osaamisen kartoittamisen yhteydessä muodostuu. Tämän tiedon saaminen mahdollisista uusista suomalaisen yhteiskunnan jäsenistä antaisi välineitä varautua palvelu- ja koulutustarpeisiin. Eikä pahitteeksi olisi sekään, että osaajat ja osaavia työntekijöitä tarvitsevat saataisiin nopeammin kohtaamaan toinen toisensa.

Lyhyesti OSAKA-hankkeesta

OSAKA – turvapaikanhakijoiden työ- ja opintotoiminnan sekä osaamisen kartoittamisen kehittäminen -hankkeen tavoitteena on tukea ja edistää turvapaikanhakijoiden mielenterveyttä, toimintakykyä ja aktiivisuutta. Osana hanketta toteutetaan UMAREK-asiakasrekisterin tietojärjestelmäkehitystä. Hankkeessa huomioidaan vastaanottojärjestelmästä kuntaan ja kotoutumistoimien pariin siirtymisen nivelvaihe. OSAKA-hankkeelle (2.4.2018–30.9.2019) on myönnetty hanketukea EU:n Turvapaikka-, maahanmuutto- ja kotouttamisrahastosta (AMIF).

Hankkeen toteuttaa Maahanmuuttoviraston vastaanottoyksikkö. Yhteistyötahona hankkeessa on työ- ja elinkeinoministeriö.